

N. F. PREOBRAZENSKIJ:

„OD ZARJE DO ZARJE.“

(DIJAŠKE KOMEDIJE LEONIDA ANDREJEVA.)

„Od zarje do zarje“ so besede neke dijaške pesmi iz „Velike Kozihe“, moskovskega „Quartier latin“. Pesem pripoveduje, kako veselo živijo dijaki v tej „šumni četvrti“. („Dijak“ — „študent“ je v Rusiji samo visokošolec.) Študentje kolovratijo od zarje do zarje, komaj se zažgo svetiljke po ulicah, zbirajo se med visokimi hišami, pijejo in pri-grizujejo, menijo se med seboj in se bavijo še z marsičem (ljubeznijo, politiko ali bogve s čim). Njih razposajeno veselje kipi do neba in še „zlatoglavi sveti Harlampij se muza, ko gleda nanj. „Pravzaprav bi tudi on rad preživel noč v tej družbi“, toda svetniki ne smejo zapustiti neba. „Izkušnjava pa je prevelika in stari se odloči.“ Polagoma se spusti z nebes, se vsede med študente in se udeležuje njihove zabave. — In v zadnji kitici poje vesela družba, ki si očitvidno tudi onega sveta ne more misliti brez politike: „Nebeški „sovjet“ je imel sejo in „komité“ je sklenil, da se sveti Harlampij izključi. Pri nas pa je imel „sovjet“ sejo in „komité“ je sklenil, da se sveti Harlampij sprejme.“ — (Ime prejšnjih skritih, „podzemeljskih“ sovjetov so proslavili šele boljševiki — saj je v časopisih ime „sovjetska Rusija“ navadno ime ruske boljševiške republike.) — „Od zarje do zarje“ je prešerna pesem! Toda navdušeni, visoki melodiji, s katero se konča vsaka vesela kitica, sledi rezek pripev, mučno težak, dasi poskočen: „Nagaječka, nagaječka, nagaječka moja, ti vspomni, nagaječka, vosmoje fevralja.“ Nagajka je kozaški bič, troje žilavih jermenov s svinčeno kroglo, ki je vpletena na koncu. Kot najbolj zanesljiva trupa so imeli kozaki pod starim režimom nalogo, da so razgnali množico, ki je v nemirnih dneh demonstrirala po ulicah. Kdor je kaj enakega doživel, tega ne more izlepa pozabiti. Bleda lica, napeto pričakovanje, težki udarci kopit po tlaku, razjarjeni, peneči se konji privihrajo izza ogala. Nagajke, ki so pokale prej po zraku, se spuste na neoboroženo množico. Le tu in tam se čuje par strelov — revolverji. Na to se vse spusti v divji beg. V paniki davi drug drugega. Bolj slabi, posebno dekleta, se zgrudijo na tla. Kozaske nagajke pa treskajo po obrazih, izpačenih od strahu, lomijo prste kvišku dvignjenih rok. To so spomini na ponesrečeno prvo revolucijo

leta 1905. (8. februarja), spomini, ki so zastrupili in omračili jutro življenja sodobne ruske mladine. Na videz veselo in brezskrbno življenje ruskega dijaštva je temeljilo na tragičnih razmerah. Študentske pesmi, zrcalo dijaškega življenja, ponavljajo tudi njegovo tragiko. Teh pesmi je v komedijah Andrejeva dovolj. (Ali jih razume slovensko občinstvo v gledališču, kjer se sedaj rusko pojo. Tudi Glonar jih je v svojem prevodu le do polovice prevedel.) Tudi imeni obeh komedij („Dnevi našega življenja“ in „Gaudeamus“) sta posneta iz pesni. Prva, v prevodu O. Šesta vpriporjena na dramskem gledališču v Ljubljani, ima svoj naslov iz teksta: „Hitri ko vali, so dnevi našega življenja — vsak dan je krajša naša pot do groba“ — druga, ki je v Glonarjevem prevodu izšla natisnjena, je v svojem naslovu naslonjena na znani dijaški „Gaudeamus“.

Andrejev je te komedije nazval slike iz življenja moskovskih dijakov, prav za prav pa so to žalostne komedije. Le oni, ki ne poznajo razmer, ne slutijo solz za vsem tem smehom.

Na višku svoje tvorne sile je pisal Andrejev simbolične drame, neporabne za oder in včasih težko umljive. „Prokleta prašanja“, iskanje smisla življenja, težave socialne borbe so naredile dialog Andrejeva čudno okoren in nenavaden, marsikdaj naravnost neokreten. Pisatelju so manjkali izrazi za tolmačenje duševnih viharjev, za strašne manifestacije zverstva v globini človeškega srca. To oseb njegovih dram ni delalo ravno plastičnih in izrazitih. Toda leta 1911. se je Andrejev za čas otresel svojih mučnih dram in povesti in spisal dve komediji iz dijaškega življenja, popolnoma realistično, po spominih iz svojih dijaških let v Moskvi. „Dnevi našega življenja“ so bolj dramatični in imajo več gibanja. „Gaudeamus“ je bolj lirična stvar in prispeva največ k umevanju obeh komedij. Toda obe intrigi, obe nesrečni ljubezni sta bolj postranska stvar za onega, ki išče smisel dejanja. V „Dnevih našega življenja“ mati, ki prodaja svojo hčer, v „Gaudeamus“ komičen roman starega študenta, ki se po sibirski ječi ne more več pomladiti, vse to so le epizode na pestri sliki dijaškega življenja, polni gibanja. Moskovsko ozračje je glavni vzrok zanimivosti obeh komedij. Treba samo poznati življenje v mebliranih sobah Falz-Feina in na Tverski promenadi, pa se spozna dejanje in spoznajo se osebe. Če se pogleda bolj natančno, pa se vidi, da Onufrij in njegova družba ne pije samo in ne popeva samo „od zarje do zarje“. Mladost je vesela, to je umevno samo ob sebi. Toda življenje spremlja vsako kitico razposajene pesmi s prav neprijaznim refrenom. V „Gaudeamusu“ je prva novica, ki jo prinese študent tovarišem (68), vest, da je tovariš aretiran. Temu

lahko sledi sodišče, ječa, včasih celo Sibirija, ali pa samo „volčji pas“, to je dovoljenje, da sme obsojenec sicer ostati v evropski Rusiji, ne sme pa bivati v mestih, ki imajo vseučilišče: s tem mu je onemogočeno končati študije. In v „Dnevih našega življenja“ kaže kar v začetku z Vrabčjih gor, odkoder se vidi vsa Moskva, študent drugemu „svojo“ ječo. Vsi so „sedeli“, vsi so bili dalje ali manj časa zaprti v državnih poslopih. V „Gaudeamusu“ je stari, sedeminštiridesetletni študent, ki pride po petnajstletnem pregnanstvu dokončat svoje študije, tudi tipična prikazen, nora le za naivno Lilo, ki je komaj šele prišla v Moskvo. Koliko takih študentov sem srečal med svojimi tovariši na vseučilišču. Enega so pregnali iz Moskve na „mesto žiteljstva“, v domače gnezdo. Štiri leta je bil za navadnega pisarja pri odurnem in zapitem „zemskem načelniku“ (okrajnem glavarju), dokler mu ta gospod po svojih sorodnikih v Petrogradu ni preskrbel dovoljenja za študije. Drugi je živel osem let na skrajnem severu med Samojedi ter moral služiti pri oderuhu, ki je zastrupljal divjake z žganjem in za groše kupoval od njih črede jelenov, njih vse! Šele ob tristoletnem jubileju carske hiše ga je rešila amnestija. In tako dalje! Na promenadi pozno zvečer („Dnevi našega življenja“) so študenti predmet posebnega zanimanja paznika in policaja in ne smejo niti zapeti. Vlada je vzdrževala celo armado detektivov; nočne preiskave in aretacije so bile pri dijakih navadna stvar. Vedno pomanjkanje denarja, neprestana gonja za zaslužkom (v istem prizoru) in v „Gaudeamusu“ uboga Lila, ki joka od mrazu v svoji raztrgani jopici, pa Stameskin, ki živi od ribjega olja in kruha, „kar je zelo redilno in tudi okusno“, — vse to so slike strašne dijaške revščine. —

Visoke šole, moške kakor ženske, so bile v Rusiji bolj demokratične ko drugod. Na vseučilišču v Moskvi so visela naznanila, kakor n. pr. študenta urarja, ali zadruga študentov krojačev, ki so iskali pri tovariših dela, da bi lahko plačali študije. Začetek semestra, ko je bilo treba plačati predavanja, je vedno bil usoden za ubogega dijaka. Celo bednega „komitetskega oběda“, sestojčega iz juhe in ajdove kaše, ki ga je dajalo podporno društvo, edino, kar je imel Kolja Gluhovcev, še tega niso dobili vsi, ki so zanj prosili. Večina ga je dobila le trikrat na teden. Ko so šli dijaki o počitnicah domu, so pustili tovarišem, ki so morali ostati v mestu, svoje karte, da so se lahko vsaj o Božiču in Veliki noči najedli.

Ne izhaja samo iz brezmiselne mladostne veselosti, če študentje pojo, se veselijo in uganjajo šale! Vsi pozdravljajo po počitnicah Moskvo, ki jim omogoča duševno delovanje, kakor ga zaspanca provinca ne

pozna. Ruska dežela je bila dobro zavarovana pred politično kugo. Trileten šolski pouk je bil sicer obvezen v zemskih gubernijah, toda rado se je zgodilo, da je kmet po končani šoli pozabil pisati in brati. Časopisi niso smeli pogosto med kmete. Učitelj, ki je delil med kmete knjige, je bil kmalu osumljen kot politično nezanesljiv in je moral prenehati. V majhnih gnezdih, daleč od železnice, s snegom in blatom za več mesecev odrezana od ostalega sveta, pazljivo čuvana od „nespečega očesa“, je inteligenca kmalu padla na nivô svoje kar nič izbirične okolice. Čehov, in ne samo on, je dovolj jasno naslikal brezbržnost, otopelost in neskončno duševno lenobo teh ljudi. V „Dnevih našega življenja“ se kurzistke zgražajo nad pijanstvom in kvartanjem, ki so ga opazovale vse poletje. Študentje se kakor otroci veselijo že same zunanosti Moskve: gledališč, celo cerkvá, dasi ne hodijo v cerkev! Miška prekine s svojim basom to tolikokrat premeleto tvarino: „Kaj boste vzdihovali? Srečni ste, da ste v Moskvo prišli, pa se veselite! In res ni bilo vredno tožiti o zaspanem mrtvilu province, ki se ni dala zbuditi k življenju. Dijaška pesem poje: „Naše življenje je kratko in vzame vse s seboj! Naša mladost, prijatelji, odleti kakor puščica.“ V „Gaudeamusu“ (134) vpraša natrkan gimnazijski profesor Pankratjev svojega nekdanjega učenca: „Poslušajte... Grinjevič, kako da ni iz Vas postala kanalja?“ Grinjevič odgovori: „Ne vem, gospod profesor. Mogoče še bo!“ Ta pogovor zbudi žalosten občutek; ruski pregovor pravi: „Človek ima pijan to na jeziku, kar trezen v mislih.“ Ali nima v tej luči nekaj tragičnega tudi zalumpani Onufrij, ta „živa enciklopedija“, ki je „gnusno svoje življenje“ začel kot jurist, se pozneje poboljšal na filologa in sploh „potuje okoli sveta“ po vseh štirih fakultetah. Onufrij ne študira tako dolgo zaradi tega, ker ima mogoče slamo v glavi, saj je bolj pameten od drugih. Navadil se je sicer lenariti, toda glavni vzrok njegovega neskončnega študentovstva je vendar v tem, da ne mara zapustiti Moskve. Samo v Moskvi je pravo življenje. „Vedi Bog“, filozofira v „Gaudeamusu“, „kako je to. Koliko fantov sem že videl! Dokler so študentje, so še pravi ljudje, toda konaj se izmuzne kateri iz študentske uniforme, pa že ni več za nobeno rabo.“ In Onufrij pove melanholičnemu Grinjeviču zgodbo Kolje Gluhovceva, ki ga poznamo v tako simpatični luči iz „Dni našega življenja“. Sedaj se je oženil na denar, vzel je posestvo s skopo ženo vred in ji pušča prvo besedo v hiši. „Pa je prej vendar bil tako fin dečko!“ Stari študent ponuja Onufriju pri financi dobro službo s sijajno plačo. Toda Onufrij ne mara zapustiti študentov in Moskve, edinega svetlega kraja v neskončni temi uboge velike Rusije. „Jaz imam in-

strukcije.“ — „Ah, kriči on, jaz sem sirota, nimam niti očeta, niti matere. In tudi ni treba, vrag vzami! Umrl bom na vseučilišču kakor hraber vojak. Če me bodo hoteli pregnati ž njega, pa pojdem v pisarno, tam se vležem na tla in se ne premaknem. In če me vlečejo iz študentske suknje kakor zamašek iz steklenice, pa se ne vdam!“ — V drugačnih razmerah bi Onufrij postal mogoče kaj drugega in ne ponesrečen filozof. Njegovo življenje v resnici ni lahko. —

Dijaške komedije Leonida Andrejeva so spomini na lastno mladost. Mož, ki je nastopil trnjevo pot življenja, se zadnjikrat ozre nazaj v solnčno Moskvo svojih dijaških let. In vidi: mladost je norost, toda enkrat jo človek mora preživeti in lepa je. Vse dejanje je prepojeno z mehko ironijo nad žalibog že preteklimi leti. Mladost je gibčna in lažje prenaša sunke usode. Vse, kar se takrat zdi tragedija, bo lahko minilo, saj je toliko časa za pozabljenje. Zaradi tega trpi Kolja Gluhovcev v „Dnevih našega življenja“ manj ko stari študent v „Gaudeamusu“. V sceni na Tverskem bulvarju je popolnoma obupan, ko izve, da ima njegovo ljubezen, njegovo Ol-Ol, za 50 rubljev na mesec kdor koli hoče. Toda mimo gre smešen star general, oprt na roko lepe nečakinje. Dekle se ozre na Koljo. In tudi on obrne glavo in dolgo gleda za njo. —

V obeh igrah je vsebina dejanja vsakdanji dogodek in njegova vsakdanjost je še nalašč poudčrtana. Mimo študentov gredo po bulvarju ženske, ki iščejo ponoči kruha. Gre stari general, gresta dva gizdalina, vojaška pisarja, in eden šepa, ker si vedno da delati premajhne čevlje. Na klop zraven lačnih študentov se vsede lačen fant (ta prizor je v ljubljanskem gledališču izostal!), ki so ga spodili iz vseh šol, ki je pravkar padel pri sprejemnem izpitu za kadetnico, in sedaj ne ve kam. Vsak ima svoje gorje in svoje skrbi. Ni treba precenjevati tragedije Gluhovceva, tudi ona bo pozabljena. — V „Gaudeamusu“ spremlja ista ironija revolucionarno delovanje Stameskina in Onučine, ki delata, zvesta svojemu „prepričanju“, burjo v čaši vode zaradi par sto rubljev dijaških podpor. Andrejev svojih junakov sploh ne precenjuje. Prav nič ne idealizira, ko slika njih od ležanja zmečkane, dobrodušne pijane vizaže, njih leno govoričenje in krmežljave, zaspane oči. (Prim. L. Andrejeva „Tujca“ in Čehova „Dolgočasno zgodbo“!)

* * *

Ko so leta 1911. ti dve igri prvič uprizorili v gledališču Korša v Moskvi, jih kritika ni kaj prijazno sprejela. Rusko slovstvo je bilo — po besedah A. Vengerova — vedno stolica, s katere se je glasila

poučna beseda. In s tega staliča so komedijam Andrejeva očitali pomanjkanje vsake tendence, hlastanje po zunanji šaljivosti in zlorabo dijaškega žargona in pesmi. Neki kritik je Andrejevu, kolikor se spominjam, očital celo, da tlači rusko gledališče na površino „malorosijskih“ uprizoritev. („Malorusi“ v pisanih srajcah in hlačah, širokih kot črno morje, so se pojavljali v Moskvi in drugih večjih mestih navadno o Božiču. Prinesli so vedno iste, že sto let stare nedolžne burke, ki pa so se držale na odru zaradi lepih narodnih noš, plesov in pesmi). Toda občinstvo je bilo drugačnega mnenja in obe komediji sta postali zelo priljubljeni. Ta uspeh si bosta ohranili pač tudi v bodočnosti, saj sta vendar kos ruskega življenja, pravi „document humain“ iz žalostne preteklosti. Andrejev res ne idealizira oseb, toda, kdor pozna razmere, bo imel za te študente tudi nekaj sočutja in ne samo smeh in očitjanje. Igravec ob njih labko pride v izkušnjo, da pretirava smešne posameznosti, posebno oni, ki igra Onufrija. Tega ni treba. Komedije Andrejeva niso navadne burke. Tudi Onufrij, ki živi v provinci in v Moskvi od poučevanja „idijotov gimnazijcev“ in včasih nima kaj za pod zobe, ne bo imel vsak dan za pijačo.

Igrali so „Dneve našega življenja“ 20. septembra 1919., ko sem bil v ljubljanskem gledališču, tako izborni, da sem kar pozabil nesrečno antanto in boljše vike, ko sem gledal ta kos drage domovine. Le dijaški zbor na Vrabčjih gorah bi moral bolj izražati veselje in razposajeno dobro voljo kot pijanost. Občinstva se seveda držijo še provincijalne manire. Prepozno prihaja — spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsae! — pa tudi srca nima ravno preveč! Igravka je dala dovršeno podobo Jevdokije Antonovne, vdove po zgodaj umrlem častniku, razvajene, na stara leta vdane slaščicam in alkoholu, ženske, ki ne more živeti ob siromašni penziji in zdaj po ulicah ponuja svojo hčer. Neizmerno zoprna v prizorih z Oljo in Gluhovcevim, zbudi vendar tudi ona nekaj usmiljenja na koncu dejanja, ko stoji obupana, trudna in brez denarja na ulici. V Moskvi so ob prizorih z Jevdokijo Antonovno v gledališču jokali, ljubljansko občinstvo pa se je začelo hahljati, čim je stopila na oder, kar ne kaže ravno umevanja za vlogo ali tragiko osebe. Tak neumen smeh človeka moti in vznevolji — toda dopovej kaj ljudem, ki iščejo za svoj denar samo zabave!

* * *

O prevodih ne morem povedati mnogo, ker sem „Dneve našega življenja“ samo čul in nimam nobenega ruskega izvirnika pri rokah. „Meščan“ v „Dnevih našega življenja“ ni pravilen prevod za „mešča-

nin“ — trebalo bi biti „filister“ ali „buržuj“. Ravnotam je Onufrij iz „travojadnih alkoholikov“ naredil „strupene alkoholike“ namestu „vegetaričnih“. Napačno naglaševanje ruskih imen je precej motilo. Glonar je v prevodu „Gaudeamus“ postavil imenom sicer potrebne naglase, toda sicer pa kaže njegov prevod, dasi skuša biti gladek, precej netočnosti, ki so jih povzročile težave ruske frazeologije. „Ja spal ničev“ (45) pomeni „Precej dobro sem spal“ in ne „Nič nisem spal“. Rusko „to — to“ (24) pomeni to, kar francosko „si — si“ ali nemško „entweder — oder“, ne pa „deloma — deloma“. „Jest grěh“ (41) pomeni samo „kajpak“! „Salopnica“ (6) je preostro povedano z „obrek-ljiva sraka“, „klepetulja“ bi zadoščala. „Salop“ je staromodna ženska suknja. „Babuška“ (11), pri kateri je stanovala Dina, je „stara mama“, ne pa „ženičica“. Besedice dijaškega žargona, ki dajejo dijalogu tako karakteristično barvo, so v prevodu prevečkrat izgubljene, kar velja enako za številne citate iz ruske literature, n. pr. Gogolja (30), Puškina (39) itd. „Narodni kolki“ (119) so slab surogat za „blagotvorniteljnja marki“, brez katerih ni veljala nobena vstopnica v gledališče itd., ki so se prodajale v prid dobrodelnim zavodom. Tako so si dijaki prištedili denar, če so prodali isto vstopnico trikrat in ljudje prihajali brez vstopnic. „Petica“ (134) je v Rusiji najboljša, „dvojke“ in „enojke“ pa najslabše note.

Na koncu še majhno režisersko opombo k str. 118. Dijaki so redno nosili tužurke, kratke jopiče, z ležečim ovratnikom in dvema vrstama gumbov, ali pa z eno vrsto in stoječim ovratnikom. Na balu ima tako tužurko samo ravnodušni Onufrij. Vsi drugi so oblekli „sjurtuke“, do kolena dolge suknje z dvema vrstama gumbov in stoječim modrim ovratnikom, kakor jih imajo še sedaj nemški častniki. Taka noša je bila za predavanja naravnost predpisana, predpisa pa se niso držali. Razen tega je bila še paradna uniforma: „mundir“, kratek, zadaj razklan, kakor paradna vojaška suknja, in z zlatim ovratnikom. K temu so še nosili trioglati klobuk. Te drage uniforme pa so seveda bile zelo redke. Revni Blohin si je res kupil tak mundir, toda ponošen, pri starinarju („Dnevi našega življenja“) in je tudi v njem prišel na bal („Gaudeamus“). V uniformi so bili torej vsi dijaki, ker so jo radi nosili; o civilnih oblekah na dijaškem balu ni tu govora.

